

kolportør, snarere en turist i paradisiske omgivelser. Appeninerne udgjorde den egentlige skillelinje mellem Norden og Syden, selvom hjertet galopperede hurtigere i Neapel end i Rom. Han blev efterhånden en betydelig kunstkender, der forholdt sig kompetent-kritisk til den italienske kulturarv og til de talrige teaterstykker, han overværede. Det er Rossels teori, som bogen bekræfter, at mødet med italiensk kunst, natur og folkeliv mere end noget andet fik Andersen til at betragte verden med nye og friske øjne, og at mødet lærte ham at observere kritisk og udtrykke, hvad han så, og således blev en *stor* skribent.

I bibliografien savnes Hans Edvard Nørregård-Nielsens fine skrift *Jeg saae det Land. H.C. Andersens rejseskitser fra Italien*, 1990, 248 s.⁹ Det foreligger også i oversættelse til engelsk og italiensk. Titlen citerer optakten til Andersens digt 'Farvel til Italien', der som nævnt refererer til det Goethe-digt, hvorfra Rossel har *sin* titel. Og så kan man undre sig lidt over, at Rossel ikke har anvendt den nye udgave af Andersens samlede værker, den, der markedsføres simpelthen som *Andersen*.

Aage Jørgensen, Mårslet

¶ Hans Fredrik Dahl, (hovedred.): *Norsk presses historie 1-4 (1660-2010)*. Oslo: Universitetsforlaget 2010. 480 + 462 + 552 + 432 s. ISBN 978-82-15-01613-9.

När den unge Sven Elvestad täljde lärospån som journalist på *Fredrikstads Tilskuer* sniffade han upp en sensation, och slog upp den

---

⁹ 4. udg., 2004, anm. af Aage Jørgensen, *Tijdschrift voor Skandinavistiek*, 26, 2005, s. 83-90.

stort. En lokal trävaruhandlare Skotvedt hade gjort konkurs, och rubrikerna blev feta: "Kjeltringens dage endeligt talte. Les alt om Skotvedts konkurs i Aftenens Avis!" Vad han inte tänkte på var att köpmannen var stark aktieägare i tidningen, och därtill nära vän med redaktören – Elvestad tvangs lämna *Tilskueren* samma dag. I det långa loppet gjorde det kanske inte så mycket eftersom han under pseudonymen Stein Riverton skulle komma att bli Skandinavien och kanske Europas främste leverantör av äventyrsromaner. Den 9 april 1923 innehöll för övrigt Oslotidningen *Tidens Tegn* en sensation av högre dignitet som han luktat sig fram till, den förmodligen allra första längre intervjun med en demagogisk före detta österrikisk korpral som senare samma år försökte sig på en kupp i Münchens Hofbräuhaus fast den ändade i ett snöpligt misslyckande: Adolf Hitler.

Sven Elvestad är en av många färgstarka figurer som skimtar förbi i de fyra banden av *Norsk presses historie* där det anekdotiska samsas med det översiktliga, de personliga vinklingarna med en mera objektiv historieskrivning, personporträtten med instruktiv statistik över tidningars upplagor och spridningsområden, därtill ett genomgående mycket välillustrerat verk. Försök att skriva den norska avisens historia har gjorts tidigare. 1913 stannade det vid en ansats, och när man på nytt tog sig an uppgiften på 1960-talet blev det en historik över 1800-talets press, inte mer. Nu har den heltäckande kartläggningen alltså kommit. Den är inte alldeles olik *Den svenska pressens historia* som Karl Erik Gustafsson och Per Rydén redigerade i fyra delar plus ett register 2000-2003, och lika imponerande. Huvudredaktör för de fyra bastanta banden har varit medie- och samtidshistorikern Hans Fredrik Dahl, känd för sina böcker om NRK, dvs Norsk Rikskringkasting, och än mer för sin grundliga tvåbandsmonografi om Vidkun Quisling.

Som sägs i förordet har Norsk pressehistorisk forening varit till hjälp för projektet, och många av de nära trettio medarbetar-

nas universitetsanknytning har säkert varit till nytta. De tre första banden går kronologiskt tillväga, från 'En samfunnsmakt blir til, 1660-1880', via 'Parti, presse og publikum, 1880-1945' till 'Imperiet vakler, 1945-2010', med Martin Eide, Rune Ottosen och Guri Hjeltnes som redaktörer för respektive del. Det rika bildmaterialet är redigerat av Nils E. Øy, Idar Flo har varit redaktionssekreterare och tillika redaktör för fjärde bandet. Redan i början av första delen diskuteras journalistens vacklande sociala ställning. Ynglingen Elvestad och många av hans tidigare och senare kolleger sågs av de väletablerade som illa tålda murvlar som spridde dynga, eller på amerikanska muck-rakers – typen känns igen från både Strindberg och Ibsen. Replipunkter i det första bandets orientering om den tidiga pressens framväxt är städerna Christiania, Bergen och Christiansand, och 1814 är förstås ett år som det fokuseras på i avsnitt som drar utvecklingslinjerna 'fra fabler til føljetong', fram 'mod det moderne gjennombrud'.

Den ivrigt tidningsläsande Henrik Ibsen inleder del två, i en tid full av teknologiska nyvinningar som skyndade på kommunikationerna: järnväg, telegraf och telefon, grammofon, fotografi och film. Liksom lite tidigare H. C. Andersen var han teknikberusad. Båda hastade fram på kontinenten per tåg, båda insåg pressens betydelse, båda drog litterär nytta av nymodigheterna. Ibsens tid var också den period då ett modernt partiväsende i Norge uppstod, uppbackat av en press som ivrade för nyheter förmedlade i allt snabbare takt: "Pressen ble mer nyhetsrettet, aktuell." Och reporterens roll skiftade från en objektiv rapportör till en uppsökande skjutjärnsjournalist på jakt efter sensationer, "den til nå skjulte nyhet ble et foretrukket subjett. Journalistikk ble dermed identisk med pågåenhet, frekkhet, i kontrast til borgerlige dyder som trofasthet og pålitelighet." Murveln, med andra ord.

Redan i Ibsens ungdomsverk *De unges forbund* från 1869 förekommer en boktryckare Aslaksen som ger ut en lokal avis – han

ska senare dyka upp på nytt i samtidsdramat *En folkefiende* från 1882. I båda pjäserna är han en mjukryggad man, helt olik Strindbergs sturige Gert Bokpräntare i *Mäster Olof*, en vindflöjel som ger publiken vad den vill ha. Analysen av Ibsens intresse för modern dagspress avspeglar i hans dramatik är full av tänkvärda iakttagelser även om man kanske studsar inför påståendet att hans *En folkefiende* är en av de mest inträngande studierna av opinion och opinionsbildning som någonsin skrivits, helt på höjd med Walter Lippmanns *Public Opinion* eller Tönnies *Kritik der öffentliche Meinung*. Det är möjligt att ta i en aning. Pjäsen Doktor Stockmann har hursomhelst all anledning att se med skepsis på en press som går i etablissemangets ledband. Han inser att "intressepolitikken kveler idealene" och att ett parti är som en köttkvarn, "det maler alle hodene sammen til en grøt; og derfor blir de også grøthoder og kjøttthoder, alle ihop!"

Vidare handlar detta andra band om den norska pressens återhållsamma roll under unionsupplösningen 1905, mera moderat än motsvarande svenska (lite spetsigt påpekas att pressbevakningen kring den händelsen inte alls uppmärksammas i *Den svenska pressens historia*). Man visade självbehärskning på gränsen till tiggande, "Norsk presse la tidlig bånd på seg for ikke å provosere svenskerne unødig." Sverdrups bekanta svar på den överentusiastiske brushanen Bjørnsons "Nu gjælder det at holde sammen!", hans nyktra "Nu gjælder det at holde kæft", var något landets redaktörer tog ad notam. En som däremot var mindre neutral i sina uttalanden var Fritjof Nansen när han lät sig intervjuas av *The Times* om den aktuella politiska situationen när unionen gick mot sitt slut. Det kapitlet är läsvärt, men störst intresse har det långa avslutande avsnittet på drygt sextio sidor som ägnas norsk press under andra världskriget och under nazismen, till stor del skrivet av huvudredaktören själv.

Åren före krigsutbrottet fanns en polarisering i höger-vänster

bland tidningarna i Norge, med sympatier svängande mellan ytterpolerna nazism och kommunism, och med ett brett politiskt spektrum där emellan. *Tidens Tegn* var välvilligt inställd gentemot Quislings program före valet 1933, det antinazistiska *Dagbladet* var lika oförsonligt mot det. Elvestads tidiga Hitler-reportage är inte negativt, men Kristallnatten den 9 november 1938 möttes med enhälligt fördömande av norskt pressfolk, och fram till krigsutbrottet var majoriteten av norska aviser antityska. Situationen förändrades i ett slag efter 9 april 1940, även om det tyska övertagandet av propagandan försenades när Blücher sänktes i inloppet till Oslo, med mängder av ockupationssoldater drunknade och "de planlagte kontrolltiltak over norsk presse gikk tapt." Dock tog en tysk propagandatrupp över, ledd av korvettkaptenen Klaus-Friedrich Hahn, med en järnnäve i silkesvanten. Nasjonal Samlings partiorgan *Fritt Folk* (med den inte särskilt sannfärdiga underrubriken "hele folkets avis") bladades på befallning in i etablerade tidningar, ett påbud uppifrån landets nya herrar som dock blev kortvarigt.

Nära nog hälften av Norges press slutade utkomma under de fem onda åren, därav 34 av landets 44 arbetartidningar, och många återuppstod aldrig. Hur de som kom ut överlevde, och hur andras redaktioner och officiner slogs ut i bombräder är en dramatisk historia. Inte riktigt lika uppjagad men likafullt spännande är den fortsatta krönikan i verkets tredje del, där utvecklingen kan anas redan av kapitelrubriker som 'blyet forsvinner', 'den store vestvandringen', 'kvinnenes langsomme inntog' och 'nettet utfordrer', dvs. i stort sett samma förändringar som svept fram över hela västvärldens press, och vars vindar fortsätter att blåsa snålt. Det handlar bland mycket annat, liksom i Sverige, om 'avis-døden i 1950- og 60-årene' – dagspressens zenit vad gäller antal tidningar inföll här liksom öster om Kölen under mellankrigstiden.

Det avslutande fjärde bandet är en katalog över norska tid-

ningar, alfabetiskt ordnade från *Adresseavisen* till *Aalesunds Handels- og Søfartstidende*. Inemot tvåtusen tidningar av varierande periodicitet har utkommit i Norge under dessa fyrahundra femtio år, här får en fjärdedel av dem sin sammanfattning, med en sida vardera vilket man kan tycka är en alltför demokratisk fördelning: nog finns det mer att säga om *Aftenposten*, *Dagbladet* och *Verdens gang* än om *Tronhjems Løverdagsaften* (1819-1838). Å andra sidan har *Dagsposten* (1879-1945) sitt särskilda intresse, den togs över av hemmanazisterna, heroiserade Quisling och avgick därmed liksom han med döden när freden kom. Hursomhelst är det intressant med alla dessa pressalster som varierar Folket och Dagen, Morgen och Tiden i sina huvuden, och där mångfalden Arbeider-varianter visar att arbetarpressen stått stark, inte minst den kommunistiska falangen.

Man har haft en *Dagens Nyheter* också i Norge (liksom en *Dagens Nyheder* i Danmark), och har en *Dagen* (den står liksom den svenska med samma namn på kristen grund, i Köpenhamn heter motsvarande avis mera varudeklarerande *Kristeligt Dagblad*), och nykterhetsrörelsen har haft många pressorgan som propagerat dess sak, liksom samiska tidningar företräder ett annat särintresse, etc. Sammanfattningsvis kan sägas att dessa fyra band på tillsammans nära tvåtusen sidor är ett storverk som alla inblandade (de är många) har all heder av. Hans Fredrik Dahl har, liksom på svenskt håll Karl Erik Gustafsson och Per Rydén, hållit ordning på sina trupper.

Specialistkompetensen i båda verken har varit stor, desto mera imponerande att huvudredaktören kunnat hålla fast helheten och att skarvar och sömmar mellan de olika bidragen är så gott som osynliga. Tiden för enmansverk på det här området är förbi. Den formidabla Henrik Schück i Sverige, bland mycket annat också presshistoriker, var en polyhistor som det inte finns någon motsvarighet till längre (och informationsmängden har mångdubblats

sedan hans tid, ska erkännas). Den siste av det slaget var nog den välorienterade Hakon Stangerup i Danmark vars *Avisens Historie* i tre band fortfarande står sig, om än mycket vatten hunnit flyta under broarna sedan den skrevs för snart fyrtio år sedan – och han begränsade sig för all del till de fyra stora pressnationerna England, Tyskland, Frankrike och USA. Men nu vet vi dessutom, tack vare Hans Fredrik Dahl och hans stab, allt som är värt att veta om Norsk presses historie.

Ivo Holmqvist, Auckland, New Zealand